

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Ekonomická fakulta

Katedra regionálního managementu a práva

Teze diplomové práce

Bezodpadová budoucnost?

Vypracovala: Bc. Věra Novotná

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miloslav Lapka, CSc.

České Budějovice

2023

Klíčová slova: udržitelný rozvoj, cirkulární ekonomika, Zero Waste, odpady, 5R

Anotace:

Tato diplomová práce se zabývá problematikou bezodpadové budoucnosti. Pojednává o možnostech udržitelného rozvoje, cirkulární ekonomiky a životního stylu Zero Waste (dále jen ZW). Práce je strukturována do dvou částí – teoretické, která se zabývá vývojem a popisem výše zmíněných problematik a praktické, která zjišťuje, jaké jsou překážky k rozšíření životního stylu ZW. Výzkum se opírá o otázky finanční a časové náročnosti ZW, dostupnosti informací a subjektů zabývajících se ZW činnostmi. Bylo zjištěno, že ačkoli je současná veřejnost stále ovlivněna konzumním způsobem života, uchyluje se její část k praktikování vybraných pravidel směru Zero Waste. Nejvíce lidí se zabývá tříděním odpadu (Recycle), zbylé oblasti R's poskytují příležitost pro rozvoj. Hlavními překážkami v rozšíření životního stylu Zero Waste je především nedostupnost informací o ZW, nedostupnost ZW obchodů a dalších iniciativ a také jeho časová náročnost. Doporučení k rozšíření ZW se zakládají především na zvýšení propagace udržitelného způsobu života, potažmo jednotlivých pravidel ZW, a to pomocí internetu, médií, činností měst a obcí a v neposlední řadě také pomocí vzdělávacích činností na všech úrovních vzdělávání. Dále je vhodné zmínit podporu vzniku nových ZW iniciativ či podporu změny spotřebitelského smýšlení.

1 Úvod a přehled literatury

V současné době si lidstvo stále více začíná uvědomovat limity planety Země. Ve spojení s limity Země je často zmiňované také znečišťování, které lze vnímat jako zdroj pro naplňování, potažmo přesahování limitů hned několika možnými způsoby, přičemž jedním z nich je znečištění vlivem vzniku odpadů. Stejně jako Země má své limity, i nakládání s odpady má své limity, které se začínají naplňovat. Proto je vhodné přemýšlet o efektivním způsobu, jakým by bylo dosaženo přinejmenším zpomalení růstu množství vyprodukovaného odpadu. Tento způsob spočívá právě již v předcházení jeho vzniku, čímž se zabývá životní styl Zero Waste, tedy nulový odpad.

Vývoji vnímání udržitelného rozvoje předcházelo mnoho událostí a reakcí ve spojení s tehdejšími stavy planety Země a společnosti na ní žijící. První zmínky o stavu Planety vycházejí již z Eseje o principu populace od Thomase Malthuse z roku 1798, který řešil matematickou úvahu o neúměrném růstu populace a zemědělské produkce. Avšak aktivněji začala být tato problematika řešena až v roce 1962, kdy diskusi zahájila kniha *MLčící jaro* (Silent spring) od Rachel Carson, která upozorňovala na negativní vliv používání pesticidů (konkrétně DDT) na přírodní ekosystémy a tím následně i na lidské zdraví (Carson, 1965 in Martinovský, 2016, p. 17).

Pojem udržitelný rozvoj vznikl až několik let po tom, co společnost začala vnímat problém globálního nárůstu výroby a spotřeby v ekosystému Země, který není nekonečný, nýbrž jasně ohraničený. Významný vliv na vnímání stavu planety Země měly mimo jiné také zprávy *Limity růstu* (1972) či *Naše společná budoucnost* (1987), které přispěly k vytvoření termínu „sustainable development“, který se volně překládá jako udržitelný rozvoj a který je od té doby často zmiňovaný ve spojení s touto problematikou. Tento termín je také stěžejní pro oblast cirkulární ekonomiky i životního stylu Zero Waste.

Samotný koncept cirkulární ekonomiky (nebo také oběhového hospodářství) má, ačkoli je tato problematika relativně mladá, hluboké kořeny a je proto složité přiřadit jeho vznik jednomu autorovi. Rozvoj této myšlenky je proto přisuzován několika autorům, mezi které patří např. švýcarský architekt Walter Stahel, německý chemik Michael Braungart a americký architekt Bill McDonough.

Stejně jako je složité rozvoj myšlenky přisuzovat jednomu autorovi, stejně těžké je najít definici pojmu, která stále ještě není úplně ustálená. Kirchherr a spol. (2017) prováděli analýzu 114 definic termínu CE za pomoci jimi vyvinutého kódovacího rámce. Definovali tímto způsobem CE jako: *„ekonomický systém, který nahrazuje koncept „konce životnosti“ konceptem „snížování, opětovným používáním, recyklací a obnovou materiálů v rámci životního cyklu“.* Tento systém funguje na mikroúrovni (výrobky, společnosti, spotřebitelé), meziúrovni (eko-industriální parky) i makroúrovni (město, region, národ atd.), přičemž jeho cílem je dosáhnout udržitelného rozvoje a tím současně vytvářet kvalitu životního prostředí, ekonomickou prosperitu a sociální spravedlnost ve prospěch současných i budoucích generací. To by mělo být umožněno za pomoci nových obchodních modelů a odpovědných spotřebitelů.“

S hlavní myšlenkou cirkulární ekonomiky úzce souvisí též pojem Zero Waste. Jak už jeho název napovídá, věnuje se životu bez odpadu a stává se tak jakýmsi životním stylem spotřebitelů. Pokud má být dosaženo cíle CE a to tedy uzavření cyklů materiálu, které zabráni mimo jiné vzniku odpadů či snížení nákladů na zdroje, musí tak být dosaženo nejen změnou na straně výroby, ale také změnou na straně spotřeby. Nejedná se tedy pouze o radikální změnu poháněnou ekonomickými motivy, ale především o systémovou změnu myšlení spotřebitelů, která bude svou podstatou ovlivňovat kromě ekonomické a environmentální oblasti i tu sociální oblast ve společnosti. ZW se tak stává jedním z podstatných klíčů cirkulární ekonomiky, jelikož cílí především na spotřební chování spotřebitelů, jehož změna je potřebná k transformaci lineární ekonomiky v CE.

O vznik definice ZW se zasloužila organizace Zero Waste International Alliance, podle níž je Zero Waste (Zero Waste Definition, c2023): *„Šetření všech zdrojů prostřednictvím odpovědné výroby, spotřeby, opětovného použití a obnovy výrobků, obalů a materiálů bez spalování a bez vypouštění do půdy, vody nebo ovzduší, které by ohrožovalo životní prostředí nebo lidské zdraví.“*

Na otázku, jakým způsobem zakomponovat směr ZW do životního stylu, odpovídá francouzsko-americká autorka, řečnice a minimalistka Bea Johnson ve své knize Zero Waste Home. V této knize nabízí praktické řešení, které dle ní vede k bohatému a zdravému životu za pomoci využívání bezodpadových a obnovitelných zdrojů a následování jednoduchých pěti principů (Johnson, 2013): refuse (zamítni), reduce (zredukuj), reuse (zužít), recycle (zrecyklovat), rot (zkompostovat).

2 Cíl práce

Cílem této DP je zmapování situace v oblasti Zero Waste v ČR na základě pěti pravidel, pěti R: REFUSE - REDUCE - REUSE - RECYCLE - ROT (Odmítni, Omez, Znovu použij, Zrecykluj, Zkompostuj).

Hlavní výzkumnou otázkou v této práci je: „Kde jsou největší překážky k masovějšímu rozšíření Zero Waste v ČR?“.

3 Metodika

Práce je standardně rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. První, teoretickou, část tvoří literární rešerše provedená na základě studia odborné literatury. Pro zpracování byla použita převážně zahraniční literatura, a to z důvodu větší dostupnosti této literatury. Výstupy českých autorů v této problematice nejsou zastoupeny takovou mírou, jako výstupy zahraničních autorů. Zdroje využitě při zpracování teoretické části jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Na základě studia odborné literatury byly stanoveny hypotézy, kterými se blíže zabývá druhá, praktická, část práce. Tvoří ji analýza dat získaných pomocí kvantitativního výzkumu – dotazníkového šetření, na jejichž základě jsou stanovené hypotézy přijímány/zamítnuty. Při zpracování dat je v práci přistoupeno ke struktuře vyhodnocování přihlížející k hypotézám, nikoliv k pořadí otázek v dotazníku. Praktická část je tak rozložena na několik dílčích částí, přičemž každá řeší danou hypotézu. Praktická část je dále doplněná o doporučení k rozšíření životního stylu Zero Waste v prostředí České republiky.

4 Výsledky a diskuse

Tabulka 1 Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza	Vyhodnocení
Hypotéza 1: Veřejnost preferuje konzumní společnost a komfortní spotřebu před udržitelnou společností.	PŘIJATA
Hypotéza 2: Veřejnost se nezabývá životním stylem ZW a jeho pravidly.	ZAMÍTNUTA
Hypotéza 3: Překážkou v rozšíření životního stylu Zero Waste v ČR je nedostupnost informací o ZW ve veřejnosti.	PŘIJATA
Hypotéza 4: Překážkou v rozšíření životního stylu Zero Waste v ČR je finanční náročnost ZW.	ZAMÍTNUTA
Hypotéza 5: Překážkou v rozšíření životního stylu Zero Waste v ČR je nedostupnost ZW obchodů a iniciativ.	PŘIJATA
Hypotéza 6: Překážkou v rozšíření životního stylu Zero Waste v ČR je časová náročnost nakupování ve smyslu ZW.	PŘIJATA

Zdroj 1 Vlastní zpracování

Analýza hypotézy č. 1 potvrdila předpoklad, že společnost v současné době preferuje konzumní způsob života, který se vyznačuje nadměrnou spotřebou (mnohdy až spotřebou pro spotřebu). Tento způsob života se opírá mimo jiné o určitý komfort spotřebitelů. Vysoká spotřeba je však spojena také s vyšší produkcí odpadu. Zde je vhodné zmínit, že konzumní společnost tak, se vyznačuje lineárním modelem spotřeby. Pro přeměnu v ekonomiku cirkulární je tedy nutné přeměnit právě přístup celé společnosti. Jinak řečeno, přeměna ekonomiky v cirkulární je do jisté míry podmíněna spotřebitelským chováním společnosti, přičemž dokud bude upřednostňovaný konzumní způsob života, bude tento přechod možný jen částečně.

Analýza hypotézy č. 2 vyvrátila předpoklad, že se veřejnost nezabývá životním stylem ZW. Na základě zjištěných dat lze konstatovat, že veřejnost se vybranými pravidly ZW aktivně zabývá, avšak nepřirazuje je k tomuto životnímu stylu. I přes účast na praktikování určitých principů 5R je zde stále prostor pro vývoj kupředu, a to především v prvních principech, stojících na vrcholu hierarchie nakládání s odpady (REFUSE, REDUCE, REUSE). Zde lze spatřit příležitost k rozšíření povědomí o tomto životním stylu a o pravidlech samotných, což by mohlo rozšířit jejich praktikování a přispět tak ke snížení produkce odpadu.

Analýza hypotézy č. 3 potvrdila předpoklad, že jednou z překážek v rozšíření životního stylu ZW je nedostupnost informací o něm. Zde je tedy možné spatřit významnou příležitost k rozšíření ZW. Již při zpracovávání literární rešerše byl zjištěn nedostatek vhodných informací či publikací na toto téma, a to ať v odborné či neodborné sféře. Problematikou Zero Waste se v českém prostředí nejčastěji zabývají blogy, které ale mají šanci zasáhnout pouze skupiny, které o téma projeví zájem. Plavcová (2022) ve své práci uvádí, že nejčastějším zdrojem informací pro lidi žijící tímto životním stylem je právě internet, blogy, ale také například skupiny na sociálních sítích či TED Talks.

Zde je jistě prostor pro zapojení dalších zdrojů informací, kterými jsou například média, která mohou více motivovat jednotlivce k předcházení vzniku odpadu. V současné době je vliv médií a reklam spíše opačný (např. vliv fastfashion, klamavé reklamy, reklamy vyvolávající pocit nezbytnosti propagovaných produktů atd.). Informační činnost v tomto případě lze vykonávat i na úrovni měst a obcí, které mohou své občany informovat nejen o pravidlech samotných ale také o možnostech, které se jim v rámci obce nabízí (informace v rozhlase, na úředních deskách či na webových stránkách obce). V neposlední řadě je vhodné zmínit také předávání informací formou vzdělávací činnosti, kde lze ovlivnit spotřebitelské rozhodování a chování již v raném věku.

Analýza hypotézy č. 4 vyvrátila předpoklad, že finanční náročnost životního stylu Zero Waste je jednou z překážek k jeho rozšíření. I přes vyvrácení tohoto předpokladu lze cenu produktů vnímat jako jedno z hlavních kritérií pro spotřební rozhodování lidí. Proto není vhodné tuto myšlenku opustit v plném měřítku, nýbrž ji brát v potaz a zohledňovat její vliv na spotřební chování spotřebitelů.

Analýza hypotézy č. 5 potvrdila předpoklad, že jednou z překážek v rozšíření životního stylu Zero Waste je nedostupnost ZW obchodů a iniciativ. Zde je příležitost k rozšíření tohoto životního stylu např. ve vlivu měst či obcí, které mohou svými kroky podporovat udržitelnější způsoby nakládání s odpady (zvýšení počtu speciálních kontejnerů na různé druhy odpadu, podpora kompostování, ovlivnění obyvatel prostřednictvím poplatku za svoz směsného komunálního odpadu). Důležitým aspektem může být též podpora vzniku bezobalových obchodů, pořádání swapů, podpora vzniku reuse center a dalších subjektů podporujících ZW.

Analýza hypotézy č. 6 potvrdila předpoklad, že jednou z možných překážek v rozšíření životního stylu Zero Waste je jeho časová náročnost. K naplnění příležitosti rozšíření ZW v rámci této hypotézy může být již výše zmíněná podpora vzniku nových subjektů, které budou poskytovat ZW služby. Další možnosti podpory z hlediska snížení časové náročnosti jsou spíše individuální a závisí např. na plánování nákupů a spotřeby samotnými spotřebiteli. Tyto kroky jsou podstatné také k systémové změně myšlení spotřebitelů, která je nutná k pochopení principů ZW, potažmo celého udržitelného rozvoje.

Závěr výzkumu byl zakončen zkoumáním asociací respondentů k životnímu stylu Zero Waste po přečtení jeho definice. Respondenti si dle výsledků tento životní styl nejčastěji spojují právě s redukcí množství vyprodukovaného odpadu, uvažováním nad obalovými strategiemi (bezobalové nakupování, používání opakovaně použitelných nádob, ohled na obalový materiál potravin) a v neposlední řadě také často zmiňovali možnosti efektivního využívání odpadů a pozitivní vliv ZW na životní prostředí.

Ačkoli ZW, potažmo cirkulární ekonomika, vytvářejí výrazný vliv na řešení globálních problémů, kterým znečištění mimo jiné jistě je, je nutné zmínit, že se nejedná o úplné univerzální řešení. Tyto kroky mohou nepochybně přispět k řešení, nelze však při řešení takto globálních problémů spoléhat pouze na jedno řešení.

5 Závěr

Cílem diplomové práce bylo zmapovat situaci v oblasti Zero Waste v ČR na základě pravidla 5R a zjistit, jaké jsou potenciální překážky v rozšíření tohoto životního stylu.

Práce nejprve uvedla teoretická východiska v problematice udržitelného rozvoje a cirkulární ekonomiky, jako zastřešujících oblastí pro problematiku Zero Waste. Zde byl charakterizován vývoj a definice udržitelného rozvoje, vymezení, principy a přínosy cirkulární ekonomiky, včetně rozdílu mezi lineární a cirkulární ekonomikou a strategie EU a ČR v oblasti cirkulární ekonomiky. Dále byl vymezen historický vývoj a definice životního stylu Zero Waste, včetně jeho pravidel a principů, jeho přínosů v oblastech environmentálního, ekonomického a sociálního pilíře udržitelného rozvoje a také zde byla poznamenána negativa a úskalí tohoto směru. Z této literární rešerše bylo sestaveno celkem šest hypotéz.

V praktické části diplomové práce bylo provedeno dotazníkové šetření, na jehož základě došlo k vyhodnocení hypotéz. Bylo zjištěno, že ačkoli je současná veřejnost stále ovlivněna konzumním způsobem života, který se vyjadřuje lineárním modelem spotřeby, uchyluje se její část k praktikování vybraných pravidel směru Zero Waste, což může být cesta k přechodu v cirkulární modely spotřeby. Nejvíce lidí se zabývá tříděním odpadu (Recycle), zbylé oblasti R's poskytují příležitost pro rozvoj. Tento rozvoj je však podmíněn odstraněním překážek k rozšíření ZW. Dále bylo zjištěno, že hlavními překážkami v rozšíření životního stylu Zero Waste je především nedostupnost informací o ZW, nedostupnost ZW obchodů a dalších iniciativ a také jeho časová náročnost. Předpoklad o překážce ve smyslu finanční náročnosti byl vyvrácen, avšak neměl by být úplně opomenut, protože cena produktů je mimo jiné jeden z hlavních aspektů ve spotřebitelském rozhodování.

V důsledku zjištění na základě praktické části byly navrženy kroky, které by mohly pomoci překonat překážky v rozšíření ZW. Doporučení se zakládají především na zvýšení propagace udržitelného způsobu života, potažmo jednotlivých pravidel ZW, a to pomocí internetu, médií, činností měst a obcí a v neposlední řadě také pomocí vzdělávacích činností na všech úrovních vzdělávání. Dále je vhodné zmínit podporu vzniku nových ZW iniciativ či podporu změny spotřebitelského smýšlení.

Společnost si pod tímto životním stylem z velké části představuje především třídění odpadu, odmítnutí zbytečných obalů či možnosti využívání odpadu. Avšak k naplnění jeho vize je především nutné přistupovat k dodržování pravidel, které stojí na vrcholku hierarchie nakládání s odpadem - zamítnutí spotřeby, zredukování množství vlastněných a spotřebovávaných statků a znovupoužívání věcí. Pokud by totiž společnost dbala na tato první tři pravidla, mnohonásobně by tak snížila svoji spotřebu, což by dospělo k ústupu od konzumní společnosti a lineárních modelů spotřeby a směřovalo k přechodu v cirkulární modely spotřeby. Odtud je již malý krůček k nastavení udržitelného rozvoje, který dbá na limity planety Země a přitom nikterak neopomíná uspokojování jejích obyvatel.

Závěrem bych ráda zmínila, že tato oblast je velice otevřená dalšímu zkoumání, protože tento životní styl je zatím velmi mladý a nerozšířený. Pro rozšíření ZW je třeba, aby se jejími principy zabývala nejen vědecká ale i laická veřejnost, protože k systémové změně pohledu na tuto problematiku dojde pouze při zapojení celé společnosti.

6 Seznam literatury použité v tezích

Carson, R. (1965). Silent spring. Penguin Books in association with Hamish Hamilton.

Johnson, B. (2013). Zero Waste Home. A Division of Simon & Schuster.

Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation and Recycling*, 127, 221-232. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.09.005>

Martinovský, P. (2016). Environmentální bezpečnost v České republice. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav.

Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens III, W. W. (1972). *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind* (5. Print). Universe Books.

Plavcová, V. (2022). Domácnosti bez odpadů. Vzdálená vize, nebo přicházející realita? [BP]. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

Naše společná budoucnost: světová komise pro životní prostředí a rozvoj. (1991). Academia.

Zero Waste Definition. (c2023). ZWIA. Retrieved January 23, 2023, from <https://zwia.org/zero-waste-definition/>

Plný seznam použité literatury je uveden v textu bakalářské/diplomové práce.

Type of thesis: master

Author: Bc. Věra NOVOTNÁ

Academic Year: 2022/2023

Department: Department of Regional Management and Law, Faculty of Economics, University of South Bohemia in Ceske Budejovice, Czech Republic

Thesis supervisor: doc. PhDr. Miloslav Lapka, CSc.

Number of pages: 103

Language of thesis: CZ

Title of Thesis: Zero-waste future?

Annotation: This thesis deals with the issue of a waste-free future. It discusses the possibilities of sustainable development, circular economy and Zero Waste lifestyle. The thesis is structured in two parts - a theoretical one, which deals with the development and description of the above mentioned issues, and a practical one, which finds out what are the obstacles to the spread of the Zero Waste lifestyle. The research is based on the issues of financial and time commitment to Zero Waste, availability of information and actors involved in Zero Waste activities. It was found that although the contemporary public is still influenced by consumerist lifestyles, a section of it resorts to practicing selected rules of the Zero Waste direction. Most of the people are engaged in waste segregation (Recycle), the remaining areas of R's provide opportunity for development. The main barriers to the spread of Zero Waste lifestyle are the lack of information about Zero Waste, the unavailability of Zero Waste shops and other initiatives, and its time-consuming nature. Recommendations for the expansion of Zero Waste are mainly based on increasing the promotion of sustainable lifestyles, and consequently of the individual Zero Waste rules, through the internet, the media, the activities of cities and municipalities and, last but not least, through educational activities at all levels of education. It is also worth mentioning the support for the creation of new Zero Waste initiatives or the promotion of a change in consumer attitudes.

Key words: sustainable development, circular economy, Zero Waste, waste, 5R's

Přílohy vázané v práci: Příloha 1. - Dotazník